

Mozgóképek – iskolakeretben

Új tantárgy a láthatáron

HARTAI LÁSZLÓ – MUHI KLÁRA

Joyce még a "fénybrigád tölteteiről", McLuhan már a Gutenberg-galaxis végéről beszélt. Azóta mindannyian "nézők" lettünk. Bezárult az audiovizuális médiumok közvetítette tér. S e közeg eddig nem tapasztalt módon avatkozik életünkbe. Felkészületlenségünk egyre nyilvánvalóbb. Ugyanakkor újabb és újabb generációk nőnek fel abban a tévedésben, hogy mivel képesek kezelni, egyúttal uralják is az audiovizuális médiát. Nem túlzás azt mondani, hogy kevés fontosabb feladata lehet ma az iskolának, mint hogy felkészítse a gyerekeket a mozgóképek kezelésére, feltárva a média-kommunikáció természetét, és szerkezetének bizonyos alapvonásait. Annál meglepőbb, hogy ma a nálunk jobb módú országokban sincs (a művészképzést leszámítva) a mozgóképek komplex tanításának KÖZOKTATÁSA bepróbált, működő metodikája. A Törökbálinton 1986 óta folyó tantárgykísérlet épp e terület közvetítését vette célba. A kísérleti szakaszban lévő program lényege: széles látókörű, audiovizuális kommunikációra, nem csupán passzív befogadásra, de kreatív közlésre is képes fiatalok képzésére alkalmas metodika kifejlesztése.

A program intenzív része 90-ben kezdődött a törökbálinti iskola első évfolyamából verbuválódott 14 fős kiscsoporttal, azután, hogy 1986-89 között Ragályi Elemér segítségével előkészítettük e munkát. A mozgóképek "tárgy" a fakultatívan választható kurzusok közé tartozik. A program meghirdetésekor jeleztük, hogy aki elkezdte ezt a munkát, az 4 évre szerződik, s hogy a részvétel komoly energiákat köt le. Havonta egyszer egybefüggő 3 napot kérünk a gyerek életéből (csütörtök, péntek, szombat) reggel 8 órától du. fél 5-ig. Ezen kívül egy plusz délutánt, melyet a Filmarchívumban töltünk, alkalmanként két filmet megnézve. Ehhez jön még a gyakorlati feladatok követelte egyéni időráfordítás, átlagosan 3-4 délután, főleg a vizsgamunka elkészítésekor, a tanév végén.

Az a tény, hogy ez a tárgy hagyományos órakeretek között bizonyosan nem működik, komoly gátja lehet a tantárgy gyors karrierjének. (A hallgatók maguk is rendszeresen készítenek felvételeket, s ilyen típusú tevékenységet 14 fős csoporttal 45 percben elvégezni evidenciálisan nem lehet.)

Ezen a ponton néhány fontos, bár szükségképpen elnagyolt elhatárolást kell tennünk – részint a 60-as évek közepén indult, és lassan elszoruló "filmesztétika" tárgyától, részint pedig az országosan kb. 20-25 iskolában működő videós szakkörök tevékenységétől.

A "filmesztétika" kudarcának fontos oka, hogy nem önálló kultúraterületként gondolta el a mozgóképet. A kialakult gyakorlat – miszerint a filmszerető magyartanárok időnként versek helyett filmeket elemzett – többnyire arról szólt, hogy a film/mozgóképek nem más és nem több, mint lefényképezett szó, irodalom; noha természetesen legkevésbé sem az.

Ami a "szakköri" videózást illeti – távolról sem lebecsülve e munkát –, úgy tűnik, hogy ez a régi amatőr filmes műhelyek mai, iskolai leképezése. Szakköri keretek között vagy az történik, hogy tehetséges gyerekek egy érzékeny tanár irányításával alkotnak, vagy – kevésbé szerencsés esetben – a műfajok (clipek, kis színesek, kisműsorok stb.) lesznek kritikátlanul adaptálva, "iskolatévéstíve".

Mi másról beszélünk. Az a program, amin dolgozunk, nem arra irányul, hogy mozgókép-művészeket képezzünk egy szűk szakma számára – nem tehetséggondozás tehát. Perdöntő, hogy ne csak a speciálisan e célra felkészített, vagy a tárgy iránt már affinitást érző gyerekek vegyenek részt benne, hanem a bárhonnán jött, bármilyen gyerek számára elérhető legyen. Célunk egy olyan program kimunkálása, mely alkalmas arra, hogy minden belépő új korosztályt felkészíthessen arra a változásra, amit a képi kommunikáció eszkalációja jelent.

A kialakuló új helyzet, az egyértelmű kultúraváltás – tetéző bizonyítan kimenete-lű társadalmi változásokkal – nagyon nehéz helyzetbe hozza az iskolát. Tapasz-talataink szerint az iskola alapjában véve életidegen hely, ahol a gyerek a legfonto-sabb kérdéseire nem kap választ, mert nem valóságos helyzetekkel találkozik, hanem túlnyomórészt tankönyvbe zárt modellvilágot tanul. Félt, hogy az a fajta "bázis tudás", amit az iskola ad, egyre kevésbé "kompatibilis". Az iskola, ha küldetésének meg akar felelni, meg kell hogy találja az átjárást a tankönyvbe zárt diszciplínák és a mai, valóságos, élhető-megélendő világ között.

Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy a mozgókép tárgy, abban a formájában, ahogyan mi megálmodtuk, éppen erre a "híd" szerepre volna rendkívül alkalmas. A személyiségfejlesztésnek a sok életközeli terepgyakorlat miatt óriási esélyei vannak. Ablakot nyit a világra, abból a helyzeti előnyéből eredően, hogy jelen idejű dolgokról szól. Akkor is, amikor meg kell a gyerekeknek érteniük a filmelemzéskor az "arany-polgári" gondolkodásmódot O. Welles: Aranypolgárjából, mely film történetesen a pénzmozgás és a karrier amerikai típusának árnyalt modelljét adja, s akkor is – egy gyakorlati feladatot említve –, amikor a "taxis válságot" követően "utca embere"-ripor-tokat kellett a csoportnak készítenie.

A tárgy körülhatárolható egységei (csak a megnevezés mélységéig, minden rész-letezés nélkül):

A dramaturgiai stúdió, melyben gyakorlati feladatok tucatjain keresztül járjuk körül, hogy hogyan építkeznek a mozgóképes műfajok, melyek a történetmesélés, illetve a képszerkesztés általánosítható jellegzetességei.

A párbeszéd stúdió arra keresi a válaszokat (a gyerekek maguk írnak és gyűjtnek fiktív, illetve természetes párbeszédet az analízishez), hogyan működik a dialógus a különböző fikciós és dokumentáris műfajokban.

Külön terület a mozgókép "hangzó" világa. Az az *akusztikai, zenei tér*, amelyben a mozgóképet tálalják számunkra. S tovább.

Hogyan "működik" az ember a vásznon, illetve az elektronikus képen. A hallgatók különböző szerepeket tanulnak és értelmeznek (riporter, színész, író, rendező, kriti-kus stb.), folyamatosan szembesülnek a hír-igazság, hitelesség-műviség ellentmon-dásos formáival, a reklámok és a médiasztárok közvetítette világ minőségével.

Önálló terület a *filmtörténeti stúdió*. Kb. 80 filmtörténeti értéket prezentálunk a gyerekeknek. A filmeket alaposan – a 45 perces órakereteket messze túllépve – elemezzük, feldolgozzuk, s esetenként a gyakorlati munkához is (vágás, szerkesz-tés) ez az egyre bővülő nagyjelmes példatár szolgál alapul.

A mozifilmekhez kapcsolódóan a gyerekek a *kritikai stúdió* keretében próbálko-znak a filmről való írásbeli, koherens kritikai gondolkodás forélyaival elsajátításával. Természetes kapcsolatuk van a rendelkezésükre álló iskolai videóstúdió felvevő-, illetve montírozó egységeivel, folyamatosan forgatnak, vágna, szerkesztenek.

A gyakorlati munka nem produkciós szemléletű, vagyis nem bemutatásra, hanem feldolgozásra szánt etűdök készülnek részproblémák mélyebb elemzéséhez.

Fontos hangsúlyozni, hogy ez a munka, melynek tétje egy új, túl nem becsülhető fontosságú műveltségterület iskolai hadrendbe állítása, és széles körű elterjesztése a magyar közoktatásban, ma még kísérleti szakaszában van. Ennek tapasztalatai jelölhetik ki a tantárgy kereteit, hatásmechanizmusát. A báziscsoporttal kipróbáljuk a metodika legfontosabb elemeit, miközben rögzítjük (képben és írásban) tapasztalatainkat. Perdöntő, hogy a kialakított metodika átadható és tanítható legyen, a nem kimondottan a mozgókép-szakmából érkező tanárok számára is.

A kísérlet második szintjén arra a kérdésre kell megtalálni a választ, hogy ki legyen a mozgókép-tanár? Az a kérdés, hogy ki tanítson, bizonyos értelemben fontosabb a "mit tanítson" problémakörnél, mert filmszakemberekre bízni az oktatást megoldhatatlan és elhibázott döntés, noha szerepvállalásuk bizonyos formában nélkülözhetetlen. Ugyanakkor nem kétséges, hogy az úgy e gyakorlati problémán elvérezhet. Bizonyos, hogy amennyiben a magyar közoktatás, illetve a tanügyi kormányzat belátja ennek a tárgynak a szükségességét, úgy elkerülhetetlen lesz egy mozgóképes-tanár fakultás felállítása valamelyik felsőoktatási intézményben. Ezért a döntés megalapozását előkészítendő 1991. szeptemberétől – szintén kísérleti jelleggel – beindítottunk egy kétéves mozgókép-tanárképző kurzust a Képzőművészeti Főiskola Vizualis Nevelés Tanszékének segítségével, mely a törökbálinti programra épül, és havi 3 napos intenzív csoportmunkát jelent. Résztvevői képző-, iparművész, tanárképző főiskolás és bölcsészhallgatók vegyesen (15 fő), éppen azért, hogy e két év alatt körvonalazódjon, melyik felsőoktatási intézmény lehetne a jövőbeni tanárképzés optimális gazdája. Ez a leendő pedagógusokból és művészekből álló kiscsoport a gyakorlatban "tapasztalja meg" az alakuló metodika legtöbb elemét. A törökbálinti csoport feladatainak többségét kisebb módosításokkal a hallgatók maguk is elvégzik.

A program harmadik szintje – az általunk megválasztott ütemezést tekintve – legkorábban a 94-95-ös tanévben kezdődhet, amikor a mozgókép-tanárjelöltek 2-3 fős team-ekben kezdenek (néhány kontrollcsoporttal) a program korrekcióját. Addigra összegyűlik annyi tapasztalat, amennyi alapján megállapítható: a kísérlet mely pontjait szükséges változtatni, s milyen módon. Bizonyos alapirodalom is megalkotható, segédanyagokat, munkafüzeteket el lehet készíteni. Ezen a szinten kell egymásra találni tanár, iskola és hallgató. Világos, hogy a tanárképzéssel közben sem szabad leállni, hiszen a későbbiekben, mondjuk a negyedik fázisban, már nem 2-3, hanem esetleg 20-30 iskola áll készen a program fogadására.

Szeretnénk elkerülni azt a látszatot, mintha ezt a programot mindenestől magunkhoz kötnénk. A mozgókép és az iskola számtalan metszéspontja létezik Magyarországon, s bizonyos, hogy belátható időn belül megszületik az a fórum, amely ezeket a tantárgypedagógiai próbálkozásokat integrálja. De legalább annyira fontos, hogy ezek az – akár koordinált, akár szétszórásban működő kísérletezők – mihamarabb partnerekre találjanak az iskolákban és a szülőkből. A mozgókép-szakma, először a Szinbád, majd a Magyar Mozgókép Alapítvány megfelelő szakkonferenciáján keresztül – úgy tűnik – támogatja ezt az oktatási projektet. De van-e társadalmi megrendelés egy jövőbeni, kötelezően oktatandó mozgókép tantárgyra? A kérdés megkerülhetetlen. Véleményünk szerint itt tévhiteket kell eloszlatni, noha még senki sincs opponáló pozícióban. Bizonyos szülői visszajelzésekből azonban már lehet következtetni, hogy az a fajta gondolkodás, amire ez a tárgy appellálna, még nincs jelen az iskolahasználók körében. A szülő számára evidens, hogy a gyereknek történelem órára kell járnia – noha esetleg atomfizikusnak szánja – hisz maga is járt annak idején. Hogy miért kellene "mozgókép órára" járnia – nos, itt egy komoly, felvilágosító munkára lesz szükség, közösen az iskolákkal.

Tisztában vagyunk azzal, hogy a mozgókép tárgy bevezetésének esélyei, összevetve pl. a számítástechnikával – ahol markánsan jelentkezett egy felvevő piac – jóval csekélyebbek. Nem erre helyezve a súlyt, de azért mondható, hogy a program így is megközelíthető. Legalább 10-15 részszakmát lehet említeni (a gyártás, forgalmazás, sugárzás, marketing stb. világában), mely szakmák felé az általunk nyújtott tudást mozgósítani lehet; s ahová jelenleg tanulatlan munkaerőket kénytelenek a képkészítő cégek gyorstalpalókon képezni. Rosszul és drágán. Ez a tárgy enyhíthet egy kicsit a gimnáziumok megoldhatatlannak tűnő gondján, hogy tudniillik mihez fogjon az érettségiző, aki nem tanul tovább. Ugyanakkor biztos állítható, hogy a TV, kábel-TV, szatelliták és egyéb audiovizuális kommunikációs rendszerek új munkahelyeket teremtenek, ellentétben a hagyományos ipari struktúra számos területével.

Demokratikus iskolarendszert remélve a következő évtizedben, a program terjedése attól függ, hogy sikerül-e megnyernünk (együttgondolkodásra, együttes közpártá-vú tervezésre) az iskolákat? Tisztában vagyunk azzal, hogy korrektil – a legkevesebb támadási felületet hagyva – akkor járnánk el, ha csak a program első fázisának lezárása után jelentkezénnk. Azonban a mozgókép oktatásának ügye ma is – ahogy mondani szokták – a 24. órában van. Egy olyasfajta kapcsolatot kellene az iskolákkal megvalósítanunk e programban, hogy mi évről-évre információt szolgáltatunk a kísérlet állásáról, egyre inkább "sugározuk", hogy ez a tárgy "érkezik", miközben az adott érdeklődő már most próbálja megtalálni ennek a tárgynak a helyét és anyagi fedezetét egy közpártávú fejlesztésben.

Az ilyen beruházás semmivel sem költségesebb, mint egy nyelvi laboratórium, vagy egy számítógép stúdió beállítása. Mai árakon számolva 2-2 és fél millió forint fedezi az alapfelszerelés egyszerűbb költségeit, melynek működtetése nem több évi 100-150 ezer Ft-nál. A komolyabb költség a szakpéztett tanár megfizetése.

Az ezredforduló Magyarországaról alig állítható biztonsággal bármi. A kevés stabilan felfelé ívelő trendek egyike a képi kommunikáció súlyának növekedése, létezésünk minden szférájában. A képpel, mozgóképpel való kommunikálás formái, s a mozgókép erőterében születő önálló – és tegyük hozzá, rendkívül agresszív – kultúraterület "esztétikája", közlekedési szabályai nem evidenciák, ellenkezőleg, tanulandók, tanulhatók és taníthatók. Ez a kísérlet azonban, kezdeti lépés csupán az értelmes képfogyasztó generációk megszületése felé – amit ez a program vizionál. "Egyedül (jelen esetben az érintett korosztályokat nevelő iskolákkal való összefogás nélkül) nem megy" – így szól a filmes arany szabály. Keressük egymást "mozgókép-ügyben"!